

Pel cap de Déu: sobre un procés judicial incoat a la cort judicial de Mataplana el 1370

Joan Busoms Cabanas

Teníem la certesa –gràcies als consells i ajuts de l'investigador i amic Jaume Cunill– que en els volums notariais del notari del segle XIV Ramon Sunyer de la Pobla de Lillet, hi havia fragments de processos judicials. És per això que decidirem visitar l'Arxiu Diocesà de Solsona, on actualment es conserven els dits notariais. I efectivament, revisant el manual 5 del dit notari, a la part final, hi trobarem una desena de processos. Aquests processos, però, romanien incomplets, puix que en un lloc hi havia una inquisició, en un altre una sentència i en una altra una indagació. Nosaltres decidirem que la inquisició –podríem escriure vulgarment, interrogatori– era la que ens podia aportar més informació, car escoltar les veus d'unes persones del segle XIV resultava certament estimulants.¹

Heus aquí, doncs, l'estudi minuciós d'un procés inquisitiu que

tingué lloc en la cort judicial de la Baronia de Mataplana l'any 1370 en motiu de la incoació d'un procés judicial instruït en la referida cort on es jutjava Guillem de Comes, pagès de la parròquia de Santa Maria de Lillet, per uns fets comesos uns dies abans, on el pagès suposadament havia insultat i ferit l'ase del cavaller Guillem de Reixach, senyor del casal de Vilacorba. El document on queda confessada la descrita inquisició és una manlleuta de 200 sous que pagà Ramon Torrent, pagès de la referida parròquia, a la cort de Mataplana perquè Guillem de Comes, segurament en presó preventiva, en surtis.

L'ús de les fonts judicials per comprendre la cultura d'un determinat col·lectiu en un període determinat és inqüestionable. En aquest sentit Catalunya es postula com un indret pioner en l'ús d'aquest tipus de font, car l'any 1905 l'historiador Joaquim Mi-

ret i Sans ja estudià els comportaments –a través de les fonts judicials– de diversos personatges que componien la societat catalana medieval.² En l'àmbit més general europeu, hauríem d'esperar, però, fins als anys 70 del segle XX per què dos reconeguts autors, Carlo Guinzburg³ i Emmanuel Le Roy Ladurie,⁴ escriguessin els seus indispensables treballs. Ambdues obres, que tenen tants elements que les uneixen com que les separen, són una clara mostra sobre la funcionalitat i ús que tenen les fonts judicials per dibuixar la cultura de les "classes subalternes"⁵ –com ho escriuria Carlo Guinzburg– o classes populars o, fins i tot, estaments inferiors, més del nostre gust, per adaptar-se millor a la realitat jurídica i politicosocial catalana.

En el present treball es té per objectiu la complexa tasca d'intentar comprendre l'estructura

cultural d'uns pagesos del segle XIV català, i la seva relació amb el que en podríem anomenar la noblesa inferior o cavalleresca; un estament dominant, però amb un poder efectiu realment menut. El segle XIV, com és bonament sabut, és un segle de crisi pel camp català, car baixos rendiments agraris, la Pesta, així com la Guerra amb Gènova (1330-1336) i la Guerra dels Dos Peres (1356-1375), així ho van sentenciar. És en aquest marc quan es detecten les primeres mostres de l'esgotament del sistema feudal, manifestades en forma de qüestionament de l'ordre per part d'alguns pagesos.

Per obtenir el propòsit desitjat s'ha escollit un procés judicial de l'any 1370 de la comarca del Berguedà, i per mitjà d'aquest, poder contemplar els marcs mentals d'una sèrie de pagesos, i en conseqüència apropar-nos a la realitat que vivien aquelles gents.

Elements tan quotidians com les nostres converses diàries, són –sense que en siguem del tot conscients– grans magatzems d'informació que ens parlen de nosaltres mateixos, de les persones que ens envolten, de la situació econòmic-social del període en què vivim, entre moltes altres informacions que seria tan llarg de relatar que no acabariem pas mai. Les converses privades, doncs, esdevenen un bon vehicle per a tot aquell forà

Vista de la vall de Lillet amb el Pedraforca de fons.

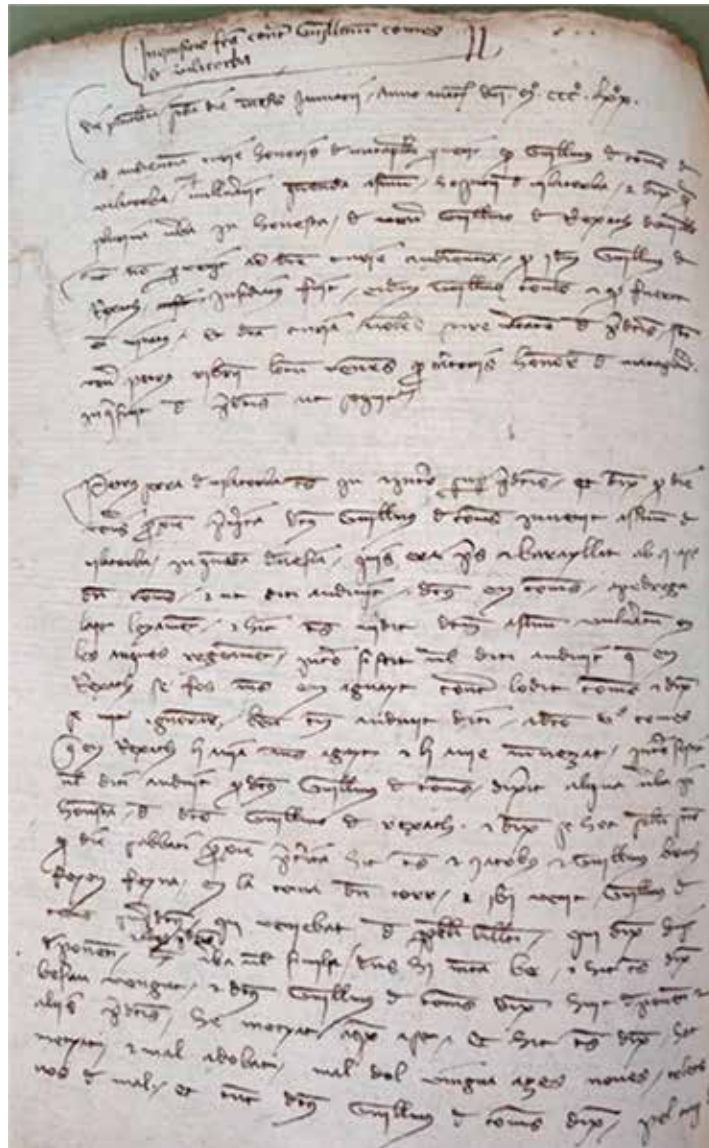
BUSOMS CABANES

que ens vulgui comprendre. No-més tenen un greu problema; en la major part dels casos no deixen cap tipus de registre. Els processos judicials, però, per tal que la fase indagatòria sigui el més prolifera possible, es fa necessari recupear aquestes converses. És per això que es criden testimonis per reconstruir els fets investigats.

Els cridats a declarar en aquesta inquisició bàsicament foren quatre individus, Guillem de Comes, l'acusat, els germans Jaume i Guillem Bruch i Pere Serra, també pagesos del terme.

De la lectura atenta de les declaracions testimonials se'n desprèn que: un divendres -desconeixem quin- del present any de 1370, Guillem de Comes estava a casa seva arreglant un bast, quan de cop fou avisat per un infant de la veïna casa de Bruch, que un ase havia entrat a les seves terres i estava provocant destrosses, especialment a les deveses i a les vinyes. Ràpidament, Comes va eixir a fora a foragitar l'animal tot apedregant-lo i ferint-lo a les anques. Aquell ase era de Guillem de Reixach.

Qui era, però, Guillem de Comes? Guillem de Comes, l'acusat, era un pagès tinent del mas Comes de Vilacorba, a l'actual municipi de la Pobla de Lillet. Pel que se'n dedueix de la documentació, Guillem, era un pagès de remença dependent de la canònica de Santa Maria de Lillet, de fet, l'any 1359 se'n declarava home propi, soliu, quití, natural i de remença.⁶ Aquesta última sentència esmentada, queda confirmada si ens acostem a consultar el Llibre del Sindicat Remença de 1448, on podem veure com un Guillem de Comes -de ben segur un descendent del protagonista- entre els components en la reunió dels pagesos de remença de la senyoria de la canònica de Santa Maria celebrada l'any 1448⁷. El mas de Comes, doncs, depenia de la senyoria territorial de Santa Maria de Lillet, amb tot però, s'intueix per alguna de les seves afirmacions en el procés, que també tenia propietats sota el domini de Guillem de Reixach. Jurisdiccionalment, però, depenia de la

senyoria de Mataplana, tal com se'n desprèn que l'any 1349, Ramon de Comes, pare de l'acusat, jurés fidelitat davant del batlle de Vilacorba, per l'entrada d'Artal de Pallars com a nou senyor de l'Honor de Mataplana, Artal era pare de Jaume Roger baró en el procés 1370⁸. El fet, per descomptat, que Guillem de Comes fos jutjat en el tribunal de Mataplana, confirma la sentència suara postulada.

Per la seva banda, Guillem de Reixach, era el cavaller amo i senyor de la casa de Vilacorba, casa forta dins l'Honor de Mataplana, d'ubicació difusa a dia d'avui. El casal de Vilacorba, més enllà de ser una casa cavalleresca,⁹ centralitzava tot un terme -la batllia de Vilacorba- amb multitud de masos que hi pertanyien, Guillem de Comes i els germans Bruch, per exemple, en multitud de documents apareixen amb el genti-

lici "de Vilacorba". Tornant, però, a Guillem de Reixach, aquest era un cavaller forà i no propi de la casa de Vilacorba. Reixach hi entrà per matrimoni amb la pubilla d'aquell casal, Agnès, filla de Bernat de Vilacorba. L'origen d'en Reixach cavaller, però, és una incògnita, car no sabem de quin casal provenia. De tota manera, podem tenir algunes claus. La primera, és que la mare d'Agnès, Agnès de Bas, esposa de Bernat de Vilacorba, era natural de Vilanova de Bas (Sant Privat d'en Bas, Garrotxa), de fet era filla de la noblesa local. El fet que encara avui, Reixach, sigui un cognom certament comú en la comarca garrotxina, ens pot indicar quelcom sobre la procedència original de l'individu, però no és una sentència clara.

Un cop en Comes va haver foragitat l'ase, Guillem de Reixach es va presentar a la seva propietat i li digué "Per que fets axò si mal [no] vos ha feyt, hom vos ho pagarà", i en Comes respongué "Pel cap de Déu si huy mes lioch trop jo'l vos oçmiré..." i afegí "davets III ases non auriets satisfèit lo dany que ma donat", referint-se a que si l'ase del cavaller tornava a la propietat del pagès, ell mateix l'assassinaria, a més argumentava que el d'any que se li havia provocat havia sigut tan elevat, que ni amb el pagament de 3 ases seria recompensat. En aquest punt, sembla que en Reixach marxà de casa del pagès. Al vespre, però, quan en Comes anà a la Font d'en Serra a buscar els bous que allí hi tenia abeurant-se, es tornà a trobar amb el cavaller. Aquesta

Vista del document que conté la inquisició estudiada.

BUSOMS CABANES

Vista de la masia de Comes (la Pobla de Lillet, Berguedà).

BUSOMS CABANES

vegada la interacció va resultar més encesa. Només veure en Comes, en Reixach etzibà “Comes perquè avets mort l’ase”, i seguidament li va reclamar que li pagaria tal ofensa. Tot semblava indicar, doncs, que l’ase havia mort fruit de les ferides infligides pel pagès aquell mateix matí. Seguidament de l’advertència, en Reixach va treure un punyal i amenaçà en Comes tot dient-li “Pel cap de Déu, sino fos per ta mare que sta ab mi tal te donara que de part em part te passara”, per tant, Reixach amb el punyal es proposava travessar de costat a costat el cos del pagès, però no ho feu perquè gaudia d’una relació sentimental amb la mare d’en Comes. És interessant aquest punt, que intentarem reflexionar més endavant. Comes respongué a totes aquestes amenaces amb paraules amistoses per tal de calmar les aigües, poc després ambdós es van separar.

Analtzem aquest passatge relatat per Comes en la seva declaració. Primer de tot voldríem destacar una expressió emprada pels dos individus “Pel cap de Déu”. Aquesta expressió –que era ben comuna a l’època– era usada per donar fermesa a les afirmacions que es llençaven. L’ús de les paraules i les expressions ens entrega molta informació entorn al marc mental de l’agent que les encunya. En aquest cas concret, podem contemplar una societat profundament imbuïda de la mentalitat cristiana. En la present línia cal ressaltar que fou precisament en aquest període de finals del segle XIV i principis del XV, quan van proliferar al llarg de la geografia catalana diverses ordinacions que prohibien precisament l’ús d’expressions com la referida, un exemple clarivident són les ordinacions sobre pesca i venda de peix del 1401 al 1404 fetes a Palafurgell, estudiades atentament per Pons Guri, on si pot llegir que es prohibeix explícitament jurar pel “cap, cor ne ventre de Déu ne de Madona Sancta Maria i tampoc pel cul ne fetge

Liber Tacuina sanitatis (XIV century), Ubuchasym Baldach, s. XIV-XV, Bibliotheca Casanatense Roma. Italia.

de Déu ne dir altres coses leges no desonestes de Madona Sancta Maria”¹⁰. En la nostre inquisició hom pot observar un moment, també, en què Guillem de Comes jura “pel fetge de Déu”.

Un altre aspecte que mereix ser ates és la relació sentimental que presumptament mantenen el cavaller i la mare del pagès. Aparentment ens trobem davant d’una clàssica manifestació de concubinatge, car hem de recordar que Guillem de Reixach era l’espòs d’Agnès de Vilacorba, i la mare de Guillem –de la qual en desconeixem el nom– era l’esposa de Ramon de Comes, el pare de l’acusat. A més, els dos individus pertanyien a dos estaments diferents, Reixach era noble, la mare de Guillem no, fet

que impossibilita la construcció d’un matrimoni entre ells dos. En els temps medievals on el matrimoni era poc més que un contacte econòmic, la satisfacció sentimental trobava resposta en el concubinatge. Aquest tipus de relació era ben comuna en terres del bisbat d’Urgell –bisbat a la qual pertanyia la vall de Lillet en el moment– tal com ha identificat Josep M. Palau en les visites pastorals d’inicis del XIV.¹¹ En l’àmbit general de la península la situació era la mateixa, en aquest sentit resulta paradigmàtica la recerca feta per Sánchez Herrero sobre el concubinatge clerical a l’època medieval peninsular.¹²

Amb tot, però, hem de tenir en compte que la referida relació podria no haver sigut del tot consensuada.¹³ Tenint en compte la clara diferència estamental entre les dues parts i les dinàmiques del poder que això suposava, puix que s’ha de recordar que Guillem de Reixach és un cavaller i la mare de Guillem de Comes és una pageda de remença. Amb tot, a més, no devia ser pas del gust de Guillem de Comes, i això explicaria les dures paraules que va llençar el pagès contra el cavaller, tal com contemplarem.

Aquestes paraules foren pronunciades pel pagès l’endemà dels fets. El dissabte al matí, quan Comes tornava de la Pobla de Lillet on hi havia anat a fer uns encàrrecs, passà per la Coma d’en Tor,

on hi havia els germans Guillem i Jaume Bruch i Pere Serra, pagedos de la contrada, allí van tenir tots quatre una interessant conversa que ens ha arribat a través de les declaracions dels participants.

Abans d’això; els germans Bruch –Guillem i Jaume–, per la seva banda, eren tinentes del mas Bruch de Vilacorba, actualment dins els confins del municipi de Lillet. Casa reconeguda per la seva bellesa, car va ser gaudidora d’una notable restauració als anys 90 del segle XX per consolidar la seva fisonomia del segle XVIII.¹⁴ El domini directe del mas de Bruc pertanyia al casal de Vilacorba, tal com consta en l’inventari dels bens del difunt Bernat de Vilacorba, donzell, mort l’any 1362.¹⁵ El domini jurisdiccional sobre el mas Bruch restava sota domini de l’estat baronial dels Mataplana, tal com queda palès en el jurament de fidelitat que van realitzar l’any 1349 davant del batlle de Vilacorba,¹⁶ per l’entrada del nou senyor Artal de Pallars com a senyor de Mataplana. Per tant, en Reixach com a marit d’Agnès, filla del difunt Bernat de Vilacorba, era el senyor dels germans Bruch, i aquests últims li eren homes propis. Aquest fet explica el temor que tenen al cavaller i que veurem manifestat més endavant.

Per la seva banda, Pere Serra era el tinent del mas Serra, un

Vista de la masia del Bruc (la Pobla de Lillet, Berguedà). BUSOMS CABANES

Vista de la casa forta de Solanllong (Gombrèn, Ripollès).

BUSOMS CABANES

mas que en tenim coneixement al segle XIV,¹⁷ però que avui roman totalment desaparegut. Sabem que pertanyia a la batllia de Vilacorba i estava sotmès a la jurisdicció de Mataplana, car els Serra, com els altres, surt en el document de 1349 jurant fidelitat al batlle de Vilacorba per l'entrada del nou senyor Artal de Pallars. Desgraciadament, desconexim a quina senyoria territorial pertanyia, si és que restava sotmès alguna, car no el trobem ni entre els dominis de Vilacorba, ni als de Santa Maria, les grans senyories territorials del lloc.

Aquesta trobada espontània, que podem considerar una reunió, comença quan Pere Serra saluda a Guillem de Comes tot dient-li “Bé siau vengut”, i la resposta de Comes va ser ràpidament explicar els fets viscuts el dia anterior. Pere Serra, però, li va sobtar que Comes digués que havia ferit i mort l'ase d'en Reixach, car segons Serra aquell mateix matí havia vist l'ase i, de fet, digué: “no es mort [l'ase], a Vilanova l'an trames”. Hem d'entendre, doncs, que s'havien endut l'ase a Vilanova de Bas, confirmant-nos així per un costat l'origen d'en Reixach, i per l'altre, la voluntat d'amagar l'ase que tenia

en Reixach per tal de fer creure a en Comes que l'havia mort. Tot això va fer que en Comes s'enfadés més, i va tornar a afirmar que si algun dia aquell ase tornava a entrar a les seves terres ell el mataria. Pere Serra en contestació això li digué; “valrians més en Comes que stiguessets en ça era bon senyer cuidanvos aver aytal rahon den Rexach ho den Solanllonch com auriets den altro hom a vos samblant ho d'altro pagès”. Aquesta sentència creiem que ens il·lustra de manera detallada la mentalitat feudal. Com podem comprovar, Pere Serra és plenament conscient que als nobles com en Reixach o en Solanllong no se'ls pot enfrontar, car els pagesos i els nobles no són del mateix estament, i els primers tenen les de perdre. Per això recomana a en Comes que vagi a casa seva i es tranquil·litzi i reflexioni, que apliqui en definitiva el seny, car té poques possibilitats de sortir-ne ben parat de tot plegat si segueix buscant l'enfrontament.

A partir d'aquest moment, comença a aparèixer citada una nova figura en els diàlegs, aquest és Ferrer de Castellet, <a> Solanllong. En Solanllong era el cavaller senyor del casal de Solanllong actualment enclavat en el municipi de Gombrèn. Reconeguda casa forta per l'existència prop d'ella de Santa Magdalena de Solanllong, ermita que guar-

dà fins a principis del segle XX, un magnífic frontal d'altar romànic avui preservat al Museo del Prado de Madrid. Els Solanllong foren una de les cases cavalleresques més potents dels dominis dels Mataplana, de fet, Ferrer de Castellet fou procurador general de la senyoria a finals dels anys 60 del segle XIV.¹⁸ En Solanllong, igual que en Reixach, és temut pels pagesos. De tota manera, en Solanllong, havia de ser més ben vist pels pagesos, car Comes sentència:

“Pel cap de Déu mes amaria que en Solanllonch magues donat un fart que si en Rexach me avia de saludat. Que pel Cap de Déu mes val la ronya den Fferrer de Castelet que tot en Rexach i que tinch jo per en Rexach que pel Cap de Déu sinos tol de mi jo maplagare ab tals que aure poch paor dell ans hi pessaré la porta de Vilacorba [...] que no gosarà exir de fora”

Amb aquestes declaracions, Comes no solament ens dibuixa que en Solanllong és més honest que en Reixach –tot i titllar-lo de ronya, mostrant d'aquesta manera l'odi que té cap a tots els cavallers–, sinó que a més ens està enunciant que és capaç d'organitzar-se amb una seria de persones per tal d'enfrontar-se a un cavaller, o sigui, un noble. Trencant d'aquesta manera els fonaments més bàsics de la mentalitat feudal. El món medieval és un món

profundament ordenat alhora que molt jerarquitzat. Legalment, els nobles no tenien la mateixa condició jurídica que els pagesos, així per exemple, mentre que els pagesos eren jutjats pels tribunals senyorials d'àmbit local, moltes vegades controlats per autoritats privades –els barons–, aquest és el cas de Guillem de Comes que és jutjat pel tribunal de l'Honor de Mataplana. Els nobles, en canvi, sempre eren jutjats pels tribunals reials –a primer cop d'ull més imparcials–, independentment de l'autoritat jurisdiccional de l'indret on residissin.¹⁹ Aquesta diferència que hem plasmat suara, es veu també reflectida en el procés, quan Pere Serra digué a en Comes “valriat més que colguesses dell car a la longua no e[t]s conatural ab ell”, reflectint-li, doncs, que més valdria que es pensés les seves accions, car a la llarga legalment no és igual a en Reixach, i aquest fet li pot portar multitud de problemes.

Com es pot contemplar, aquesta reunió tinguda lloc l'any 1370 a la vall de Lillet, reflexa a la perfecció la convulsió social generada per l'escenari post-Pesta. On els senyors veien minvades les seves rendes agràries i els pagesos es veien ofegats per l'augment de les carregues feudals. Han corregut rius de tinta que han debatut l'impacte real de la Pesta en l'economia pagesa catalana, i si va millorar o empitjorar la capacitat econòmica del camp. El que és cert, però, és que el mas rònec es va generalitzar al llarg del país, car molts pagesos fruit de les fams, epidèmies, catàstrofes i, especialment, la mateixa pressió senyorial, van fugir a indrets on poguessin gaudir de més llibertats com la Catalunya Nova, a les petites i mitjanes viles franques, i en gran manera, a Barcelona. Conegut és el cas recollit ja l'any 1973 per Golobardes, però, recordat per Rosa Lluch,²⁰ en què un pagès de la senyoria de Santa Maria de Lillet l'any 1335 –per tant encara abans de la Pesta–, fugí a la ciutat de Barcelona buscant augmentar la seva llibertat, i la canònica envià uns procuradors a perseguir-lo i retornar-lo al seu mas.

La canònica de Santa Maria de Lillet (la Poble de Lillet, Berguedà).
BUSOMS CABANES

La historiadora Ferrer Mallo detectà que el despoblament del camp català havia generat un nou context, en què els senyors van innovar en la gestió dels rendiments agraris, usant noves fórmules contractuals com la masoveria, partint antigues heretats i establint-les a diferents pagesos i ajuntant les propietats d'antics masos rònecs als masos que encara romanien afocats. El que està clar, però, és que tot plegat no va calmar els ànims dels pagesos, i molts d'ells van protagonitzar actes disruptius. Clar totes aquestes innovacions no signifi-

Miniatura del Saltiri de la Reina Maria, s. XIV, British Library, Regne Unit.

caven una millora substancial de la condició pagesa, ans al contrari, la dinàmica d'asserviment que es portava duent a terme des del segle XI estava lluny de veure's aturada. Els pagesos esdevien vassalls i, per tant, serfs a través de l'homenatge servil, pel qual quedaven estretament lligats a la terra que haurien de conrear i treballar, així com respondre d'una sèrie d'obligacions davant del seu senyor,²¹ convertint-se d'aquesta manera en homes propis, quitis, naturals i de remença dels seus senyors, perdent d'aquesta manera llibertats tan bàsiques com la mobilitat.

Tota aquesta realitat suava dibuixada, quedava plenament sustentada per la fe cristiana, car –per exemple– el jurament de vassallatge que feien els pagesos davant dels seus senyors, sempre es feia posant la mà sobre els

Quatre Sants Evangelis. A més, en la seva carta als cristians de Roma, sant Pau insisteix en l'origen diví de les autoritats, les quals han estat posades per Déu i han de ser obeïdes i respectades per aquest mateix fet, consolidant, per tant, un ordre volgut per Déu.²² Similarment, s'expressa sant Pere en la seva primera carta, afirmant que cal sotmetre's a les institucions i obeir-les, en especial l'Emperador.²³

Més o menys contemporàniament als fets relatats en el procés, a Anglaterra l'any 1381, hi té lloc una notable revolta pagesa antifiscal encapçalada pel pagès Wat Tyler. El capellà John Ball, favorable a la causa pagesa, pronuncià un famós sermó que posteriorment fou aprofitat per altres moviments dels estaments pagesos europeus. En aquest sermó el clergue, posava en qüestió aquest ordre diví: "Quan Adam cavava i Eva filava, on eren els senyors?". En aquesta afirmació, John Ball plantejava que tots els homes havien estat creats iguals, però, que s'havien vist oprimits per aquells contraris a la voluntat de Déu, una lògica represa després pels remences al segle XV²⁴. Com s'ha intentat dibuixar al llarg d'aquestes línies, la profunditat i la transcendència d'aquest interrogatori resulta ser enorme, car és una de les primeres mostres clares del

qüestionament feudal que tenim a casa nostra.

També es voldria reflexionar sobre el destí sofert per en Guillem de Comes. Per intuir-ho, en primer lloc, hem de tenir clar en què consisteix la font que tenim davant i dins de quina temàtica s'emmarca, això és; fonts judicials. El segon pas, és contemplar quina tipologia documental tenim davant; aquesta és una inquisició, però es troba enquadrada dins una manlleuta. Una manlleuta és un document d'àmbit judicial –normalment contingut en els llibres de cort– pel qual un tercer individu paga una quantitat de diners a la cort judicial –en aquest cas Ramon Torrent paga 200 sous a la cúria de Mataplana– perquè l'acusat que es troba en presó preventiva esperant sentència –en aquest cas Guillem de Comes–, en surti. A més d'això, el tercer individu, es compromet davant la cort, que l'acusat es comportarà i respectarà els manaments de la cort i hi acudirà sempre que hi sigui requerit.²⁵ En aquest sentit, Marc Torras argumenta que normalment les manlleutes es relacionen amb el mixt imperi i, per tant, amb delictes menors, car els individus que havien comès delictes greus, i que eren perillosos per la comunitat, no acostumaven a gaudir d'aquest privilegi.²⁶ Això ens fa intuir, doncs, que Guillem de Comes no li esperava pas una sentència gaire greu, puix que les penes com els assots, el bandejament, la mutilació de membres i, fins i tot, la mort, eren pròpies del mer imperi. Hem de pensar, per tant, que Comes saldà la seva pena amb algun tipus d'humiliació pública o pagant alguna pena pecuniària, si realment fou inculpat de tal acusació.

Si reflexionem sobre la inquisició, hem de tenir present que és un dels elements més importants d'un procés judicial d'aquella època,²⁷ de fet, autors com Valentí Gual al referir-se al procés penal preliberal escriu; "el procediment criminal vigent a Catalunya era sobretot inquisitiu i públic".²⁸ Aquestes inquisicions o enquestes contenien; declaracions de l'acusat, deposicions testimonials –interrogades

directament pel jutge davant de l'escrivà que ho havia d'anotar fidelment, relacions d'experts i resultats d'exàmens com la lectura de documents, inspecció d'objectes, anàlisi de ferides o autòpsia. Un cop el procurador fiscal tenia tot el que necessitava feia públics els càrrecs dels quals acusava. Seguidament a l'acusat se li atorgava llicència per designar un advocat i un procurador que vetlessin pels seus interessos en la resta del procés, i en cas que l'acusat fos menor de 25 anys també era designat un curador que intervindria en nom d'ell davant del tribunal. Un cop l'acusació i la defensa havien debatut, i si tot indicava que el suposat delinqüent era tal cosa, es procedia –en algunes ocasions– als turlments perquè l'acusat ratifiqués l'imminent veredict. Finalment tenia lloc el veredict judicial que en cas de ser inculpatori, es procedia a l'aplicació immediata de la pena que correspongués, o en defecte d'aquesta, del pagament de la redempció.²⁹

En aquest cas concret, hem de creure, que ens trobem en la fase immediatament anterior a la de la sentència, on l'enquesta ja ha tingut lloc, però no encara la sentència, car Comas encara roman a presó, un moment, segurament de deliberació de l'acusació i la defensa.

Per posar fi a aquest escrit, es voldria, altre cop, reafirmar la transcendència d'aquest procés, com una de les primeres mostres del qüestionament de l'ordre feudal a casa nostra. Certament les aspiracions de Guillem de Comes d'aplegar unes quantes persones i enfrontar-se a Guillem de Reixach, foren simplement això, aspiracions i no fets, més enllà de ferir l'ase del cavaller. Ara bé, aquestes converses ens mostren com la mentalitat de molts pagesos ja havia canviat, i l'ordre feudal començava a ser posat en dubte. Hauríem d'arribar al segle XV, perquè les voluntats es convertissin en fets. Ja Teresa Vinyoles detecta una de les primeres mostres violentes contra els senyors, quan l'any 1440 un pagès de la vall d'Osor (Osor, la Selva) s'enfrontà i ferí un batlle senyorial.³⁰

Finalment l'esclat final tindria lloc en les revoltes generals del país en el marc de les dues Guerres Remences, la primera (1462-1472) amb magres resultats pel bàndol pagès, i la segona (1484-1485) que com a resultat dugué la Sentència Arbitral de Guadalupe dictada pel rei Ferran II "el Catòlic", que facilità als pagesos poder redimir els mals usos. Abans d'això, però, l'any 1448 amb la creació del Sindicat Remença, s'havia intentat buscar una solució pausada a tot plegat. En aquest marc, multitud de pagesos, contant-hi també els de la vall de Lillet,³¹ es van reunir en reunions per tota la Catalunya Vella on es va debatre com solucionar el creixent conflicte. Així, doncs, gràcies a la creació d'un dels més antics sindicats del món es va intentar frenar l'augment de violència el camp, amb mi-grats resultats però.

BIBLIOGRAFIA

- COMAS VIA, M. (2013). "Palabras y actitudes de mujeres de la Cataluña bajomedieval ante las violencias e injusticias", *Memoria y civilización. Anuario de Historia*, 16, pp. 9-25.
- FERRO, V. (1987). *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Eumo Editorial, Vic.
- GUAL, V. (2011) L'Exercici de la Justícia Eclesiàstica; Poblet, segles XV-XVII, Rafael Dalmau, Barcelona.
- GUINZBURG, C. (2017). *El queso y los gusanos*, Ediciones Península, Barcelona.
- Le Roy Ledurie, E. (2019). *Montaillou, aldea occitana (1294-1324)*, Taurus, Madrid.
- LLUCH BRAMON, R. (2008) "Les viles medievals: franqueses i mals usos", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, N° 19, pp. 9-28.
- MALLORQUÍ GARCIA, E.; Mundet i Creus, J. (2018). "Els remences de Cassà de la Selva, 1448-1497", dins a Grau, D. & Mallorquí Garcia, E. (coords.) *Les guerres i els seus efectes. Cassà de la Selva, segles XIV-XX*, Ajuntament de Cassà de la Selva, Cassà de la Selva, pp. 47-66, p. 55.
- MAS I SOLENCH, J. M. (2003). *Història i dret a Catalunya*. Pagès editors, Lleida.
- MIRET I SANS, J. (1905). *Sempre han tingut béch les oques*, Stampa den F. Badia, Barcelona.
- PALAU I BADUPELL, J. M. (2015) *El bisbat d'Urgell a l'inici del segle XIV (a través de la visita pastoral de 1312 a 1315)*, Tesis doctoral, Universitat de Barcelona.
- PONS GURI, J. M. (1989). "Ordinacions sobre pesca i venda de peix del 1401 al 1404" a: Pons Guri, J.M., *Recull d'Estudis d'Història Jurídica Catalana, Vol. III*, Fundació Noguera, Barcelona, pp. 91-98.

- SALES FAVÀ, L. (2019). La Jurisdicció a Sabadell a la Baixa Edat Mitjana, Biblioteca d'Història Rural, Girona.
- SÁNCHEZ HERRERO, J. (2008). "Amantes, barraganas, compañeras, concubinas clericales", *Clío y Crimen*, N° 5, pp. 106-137.
- SEGURA, C. (2008). "La violencia sobre las mujeres en la Edad Media. Estado de la cuestión", *Clío y Crimen*, 5, pp. 24-38.
- SERRA VILARÓ, J. (1989) *Les Baronies de Pinós i de Mataplana, Llibre 1; Barons, nobles i cavallers*, Centre d'Estudis Baganesos, Bagà.
- TORRAS, M. (1998). "Escrivanies judicials, vicarials i senyorials" dins a López Burniol J. J. & Sans Travé, J. M. (cord.) *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, Fundació Noguera, Barcelona, pp. 355-407.
- VILADÉS, R. & PUNTAS, J. (1984) "Restauracions arquitectòniques al Berguedà: La masia de 'El Bruc' i el Pont d'Alfar", *L'Erol*, N° 11, pp. 45-46.
- VINYOLETS, T. (2003). "Unes cartes de dones del segle XV, notes sobre la crisi feudal", *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, N° 25, pp. 445-460.

Notes

- ADS, Manual Notarial 5, Ramon Sunyer, pp. 269r-271r.
- MIRET I SANS, J. (1905). *Sempre han tingut béch les oques*, Stampa den F. Badia, Barcelona.
- GUINZBURG, C. (2017). *El queso y los gusanos*, Ediciones Península, Barcelona.
- Le Roy Ledurie, E. (2019). *Montaillou, aldea occitana (1294-1324)*, Taurus, Madrid.
- GUINZBURG, C. (2017). *El queso y los gusanos*, Ediciones Península, Barcelona, p. 43.
- Arxiu Diocesà de Solsona, Manual Notarial 5, Ramon Sunyer, pp. 32v-32r.
- Llibre del sindicat remença 1448, Girona. https://www.girona.cat/sgdap/cat/recurs_remenes_consulta_cerca.php [consultat el 1 de maig de 2021]
- ADS, Manual Notarial 4, Ramon Sunyer, pp. 15v, 16r.
- Tenim la sort de gaudir d'un inventari d'aquest casal fet l'any 1362 arran de la mort de Bernat de Vilacorba, sogre de Reixach i antic senyor del casal. ADS, Manual Notarial 5, Ramon Sunyer, pp. 238r-242r.
- PONS GURI, J. M. (1989). "Ordinacions sobre pesca i venda de peix del 1401 al 1404" a: PONS GURI, J.M., *Recull d'Estudis d'Història Jurídica Catalana, Vol. III*, Fundació Noguera, Barcelona, pp. 91-98.
- PALAU I BADUPELL, J. M. (2015) *El bisbat d'Urgell a l'inici del segle XIV (a través de la visita pastoral de 1312 a 1315)*, Tesis doctoral, Universitat de Barcelona
- SÁNCHEZ HERRERO, J., (2008). "Amantes, barraganas, compañeras, concubinas clericales", *Clío y Crimen*, 5, pp. 106-137.
- Sobre les dinàmiques de poder dins les relacions sentimentals a l'època medieval, vegis: Comas Via, M. (2013). "Palabras y actitudes de mujeres de la Cataluña bajomedieval ante las violencias e injusticias", *Memoria y civilización. Anuario de Historia*, 16, pp. 9-25; així com Segura, C. (2008). "La violencia sobre las mujeres en la Edad Media. Estado de la cuestión", *Clío y Crimen*, 5, pp. 24-38.
- VILADÉS, R. & PUNTAS, J. (1984) "Restauracions arquitectòniques al Berguedà: La masia de 'El Bruc' i el Pont d'Alfar" *L'Erol*, N° 11, pp. 45-46.
- ADS, Manual Notarial 5, Ramon Sunyer, pp. 238r-242r.
- ADS, Manual Notarial 4, Ramon Sunyer, pp. 15v, 16r.
- ADS, Manual Notarial 5. Ramon Sunyer, p. 178r.
- SERRA VILARÓ, J. (1989) *Les Baronies de Pinós i de Mataplana, Llibre 1; Barons, nobles i cavallers*, Centre d'Estudis Baganesos, Bagà, p. 345.
- GUAL, V. (2011) L'Exercici de la Justícia Eclesiàstica; Poblet, segles XV-XVII, Rafael Dalmau, Barcelona, p. 8.
- LLUCH BRAMON, R. (2008) "Les viles medievals: franqueses i mals usos", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, N° 19, pp. 9-28.
- MAS I SOLENCH, J. M. (2003). *Història i dret a Catalunya*. Pagès editors, Lleida, p. 79.
- BCI. 1 Pe 2, 13-17.
- BCI. 1 Pe 2, 13-17.
- MALLORQUÍ GARCIA, E.; Mundet i Creus, J. (2018). "Els remences de Cassà de la Selva, 1448-1497", dins a Grau, D. & Mallorquí Garcia, E. (coords.) *Les guerres i els seus efectes. Cassà de la Selva, segles XIV-XX*, Ajuntament de Cassà de la Selva, Cassà de la Selva, pp. 47-66, p. 55.
- SALES FAVÀ, L. (2019). La Jurisdicció a Sabadell a la Baixa Edat Mitjana, Biblioteca d'Història Rural, Girona, pp. 84-86.
- TORRAS, M. (1998). "Escrivanies judicials, vicarials i senyorials" dins a López Burniol J. J. & Sans Travé, J. M. (cord.) *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, Fundació Noguera, Barcelona, pp. 355-407.
- Per observar les diferents parts d'un procés judicial en l'època preliberal catalana observis; Ferro, V. (1987). *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Eumo Editorial, Vic, pp. 357-375.
- GUAL, V. (2011). L'Exercici de la Justícia Eclesiàstica; Poblet, segles XV-XVII, Rafael Dalmau, Barcelona, p. 10
- FERRO, V. (1987). *El Dret Públic Català...*, pp. 357-375.
- VINYOLETS, T. (2003). "Unes cartes de dones del segle XV, notes sobre la crisi feudal", *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, N° 25, pp. 445-460.
- Llibre del sindicat remença 1448, Girona. https://www.girona.cat/sgdap/cat/recurs_remenes_consulta_cerca.php [consultat el 1 de maig de 2021].

Joan Busoms Cabanas
Historiador